

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ УСНОЇ ІСТОРІЇ В ЯКІСНИЦЬКИХ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

USING OF THE ORAL HISTORY METHODOLOGY IN QUALITATIVE SOCIOLOGICAL RESEARCHES

У статті розглядаються особливості методології усної історії та окреслюється потенціал її застосування у сфері якісницьких соціологічних досліджень. Виклад основного матеріалу роботи розпочинається з опису чинників появи та шляхів розвитку усної історії. Виходячи з передумов виникнення та тематик застосування усно-історичних досліджень, окреслено спектр соціологічних досліджень, в яких доцільне застосування методології усної історії. Серед особливостей усно-історичних досліджень розкриті: сфокусованість не на фактах, а на значеннях цих фактів для людей; готовність почути широкий спектр голосів представників невідомої більшості, а також маргіналізованих спільнот; орієнтація на дослідження приватних сторін життя, які часто не задокументовані іншими джерелами; важливість правди кожного респондента, його точка зору на події; релевантність у дослідженні сензитивної тематики та травматичного досвіду. У статті також розглядається одвічне питання довіри усно-історичним свідченням і якісницькій методології загалом. Наступна частина статті присвячена опису методу глибокого інтерв'ю в усно-історичній методології. У першу чергу воно відрізняється від типових соціологічних напівструктурованих глибоких інтерв'ю надзвичайно ґрунтовною підготовкою інтерв'юера до розмови з респондентом, а також наданням більшого простору респондентам для розмови та побудови своєї розповіді. Перераховані вміння та навички інтерв'юера-дослідника, що лежать в основі вдало проведеного інтерв'ю: вміння слухати та уважність до слів респондента, вміння ніколи його не переривати, навички соціальної інтерпретації, комунікабельність та сенситивність, або емпатія, когнітивні здібності, нейтральність, інтерес та повага до людей як особистостей. Окрема увага приділяється нюансам підготовки до проведення та проведенню глибокого інтерв'ю в рамках усно-історичної методології, особливостям аналізу та представлення отриманої інформації.

Ключові слова: якісницькі методи, усна історія, глибокі інтерв'ю, роль інтерв'юера, активне слухання.

The article deals with the peculiarities of the oral history methodology and outlines the potential of its application in the field of qualitative sociological research. Narration of the main part of the work begins with a description of the factors of appearance and ways of developing of the oral history. Proceeding from the preconditions of the uprising and spheres of implementation of the oral history researches, the spectrum of sociological researches, in which it is applicable to use the methodology of the oral history, is outlined. Among the characteristics of oral history studies are mentioned: focus of the research is not on the facts, but on the meanings of these facts for people; readiness to hear a wide spectrum of voices of representatives of the unknown majority, as well as of the marginalized communities; orientation on the research of private life that is often not documented by other sources; the importance of the truth of each respondent, the importance of his point of view on the events; relevance for studying of sensational themes and traumatic experiences. The article also deals with the eternal question of trust to oral history evidences and qualitative methodology in general. The next part of the article is devoted to the description of the method of in-depth interview within the oral history methodology. First of all, it differs from typical sociological semi-structured in-depth interview by the extremely thorough preparation of the interviewer for a conversation with the respondent, as well as by providing more space for respondents to talk and to build their narratives. The skills and abilities of the interviewer and researcher, which are the basis of a well-conducted interview, are listed: the ability to listen and to be attentive to the words of the respondent and never to interrupt him, social interpretation skills, sociability and sensitivity, or empathy, cognitive abilities, neutrality, interest and respect to people as personalities. Particular attention is paid to the nuances of preparation for conducting and conducting of in-depth interviews in the oral history methodology, peculiarities of analysis and presentation of received information.

Key words: qualitative methods, oral history, in-depth interviews, role of the interviewer, active listening.

УДК 303.686.5;303.442;316
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2019.9.4>

Прохорова А.А.

старша викладачка кафедри соціології
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»

Постановка проблеми. Усна історія в широкому значенні – міждисциплінарна галузь досліджень, що вивчає історичне, культурне та соціальне минуле крізь індивідуальний досвід людини. У вузькому ж значенні усна історія – це методологія збирання, збереження та аналізу інформації про певні історичні події з особистих свідчень людей. Записуючи спогади респондентів про той чи інший історичний момент, науковці мають змогу зберегти

свідчення учасників певної історично важливої події та вивчати окреслений історичний феномен шляхом історико-соціологічного дослідження крізь призму індивідуального досвіду особистості.

Однак усно-історичні дослідження не є розповсюдженими в соціальних науках. Методологія усної історії сьогодні в Україні набуває певного рівня популярності серед істориків, а роботи на стику історії та соціології у сучас-

ній українській науці майже не зустрічаються. Хоча застосування в якісницьких соціологічних дослідженнях саме усно-історичної методології може дозволити більш глибоко вивчити соціальні феномени, які належать до періоду незакінченої або живої історії, тобто історичного періоду, який має живих свідків.

Українська соціологія сьогодні також переживає етап трансформації. З'являються нові сучасні дослідження з несподіваних тематик, більш звичними стають роботи, написані на стику різних дисциплін. Відтак соціологічна спільнота видається більш готовою до сприйняття досліджень із застосуванням усно-історичної методології, ніж ще 10 років тому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість усних істориків у своїх текстах зазначають, що усна історія сформувалась на стику різних дисциплін, зокрема історії, антропології, соціології. Однак про потенціал відворотного процесу привнесення усно-історичної методології в соціологічні дослідження написано не так багато. Про застосування усної історії в соціології писали такі закордонні та українські науковці, як: Patricia Leavy, Valerie J. Janesick, Julia Chaitin, Lorenzo Bosi, Herbert Reiter, Terrell Frazier, Олексій Мусієздов, Наталя Отрищенко.

Постановка завдання. Мета цієї статті полягає в тому, аби продемонструвати потенціал застосування усно-історичної методології в якісницьких соціологічних дослідженнях. Як наслідок, завдання роботи полягають у тому, аби окреслити спектр соціологічних досліджень, в яких усно-історична методологія може бути застосована, та продемонструвати методологічні особливості усної історії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історія появи та тематики застосування. Усна історія як галузь дослідження виникла в середині ХХ століття з низки причин, зокрема і завдяки технічному прогресу, який дозволив робити аудіозаписи свідчень. Однак змістовно більш важливими є інші передумови виникнення і поширення усно-історичних досліджень, зокрема і в соціології, – зміни, які відбулися в середині ХХ століття як у науці, так і у світобудові та, відповідно, світосприйнятті. Першими з таких чинників є парадигмальні зміни в соціальних та гуманітарних науках: поступовий відхід від позитивістських й об'єктивістських підходів пояснення світу та так званий «антропологічний поворот» – звернення наукової зацікавленості до людини, до її індивідуального досвіду; зацікавлення історією та соціологією повсякдення [16, с. 7; 19, с. 12]. Інший чинник – усвідомлення плюральності світу, яке формувалось під впливом розпаду колоніальної системи світу та появи нових національних держав, під впливом народження нових політичних та соціальних рухів. Наслід-

ком усвідомлення плюральності суспільства є потреба в переосмисленні власного минулого, зокрема і шляхом досліджень маловідомих та заборонених тем, а також шляхом надання «голосу» маргінальним і недослідженим категоріям населення [19, с. 12]. Такі зміни в суспільстві та науці призвели до усвідомлення того, що досвід, сприйняття, почуття кожної окремої людини є самоцінними, а відтак можлива багатоманітність в інтерпретаціях тих чи інших подій [16, с. 7].

В Україні усна історія почала розвиватись лише в період незалежності з кількох причин. По-перше, в нашій країні цей самий «антропологічний поворот», який у Західному світі відбувся 40 років тому, ми спостерігаємо сьогодні. Соціальні і гуманітарні науки зробили величезні кроки в бік мікрорівня: для істориків, культурологів, соціологів стали цікавими дослідження людського повсякдення, їхнього особистого досвіду, мотивів, думок тощо. По-друге, в Радянському Союзі більшість з історично важливих і трагічних для українців тем були табуовані. Як наслідок, ґрунтовні дослідження з історії Голодомору, Голокосту, життя підпілля на Західній Україні, життя радянських дисидентів тощо відбулись через 40, 50, 60 років після подій, а це не могло не вплинути на повноту і якість зібраних свідчень.

Виходячи з передумов виникнення та тематик застосування усно-історичних досліджень, можна окреслити спектр соціологічних досліджень, в яких доцільне застосування методології усної історії. Передусім, це дослідження маргінальних, елітних або закритих етнічних та соціальних груп; спільнот, які пережили унікальні трагічні або радісні історичні події; дослідження сензитивних та маловідомих тем, пов'язаних з особистим досвідом людей. Найчастіше усна історія, ймовірно, застосовується в роботах із соціології суспільних та політичних рухів. На думку ж Партіші Ліві, методологія усної історії може бути застосована соціологами в будь-яких дослідженнях, де існує потреба в поєднанні особистого досвіду на мікрорівні зі структурними феноменами на макрорівні [4, с. 5].

Особливості усно-історичної методології. Методологія усної історії має певні особливості. По-перше, за словами класика усної історії Алессандро Портеллі, «головне, що визначає усну історію, – це те, що вона говорить нам не стільки про факти, скільки про їхнє значення» [16, с. 9]. Відтак, оскільки дослідник не націлений на пошук певної «історичної правди» і розуміє, що кожне свідчення є одним зі способів інтерпретації світу, можлива множинність історичних правд. Із цього випливає кілька наслідків, які, у свою чергу, теж є особливостями усно-історичної методології. Отже, по-друге, дослідники, що використо-

вують методологію усної історії, готові почути широкий спектр голосів: не лише лідерів думок, а і представників невідомої більшості, а також представників маргіналізованих спільнот. Краще і повніше, ніж інші методології, усна історія дозволяє відтворити ту множину точок зору, яка існує в реальному світі [19, с. 12–14]. По-третє, різних людей не лише готові почути, а й готові запитати про їхнє повсякденне життя. Усна історія досліджує приватні сторони життя, які часто не задокументовані іншими джерелами [12, с. 10]. По-четверте, знову ж таки, оскільки немає єдиної історичної правди, а важлива правда кожного респондента, що розкривається з його позиції, свідчення, які збирають дослідники і конструюють ту реальність, яка стає предметом дослідження.

Ще однією особливістю усно-історичної методології є її релевантність у дослідженні сензитивної тематики та травматичного досвіду [18, с. 88]. І нарешті, остання методологічна особливість усної історії, про яку варто згадати, – нарративний характер. Лінгвіст Гарольд Розен акцентував на тому, що саме процес нарації, або оповіді корелює із процесом мислення людини. Розповідь дозволяє слухачеві зазирнути в життєвий простір оповідача, побачити його ідеї, емоції переживання [10, с. 81].

Методологію усної історії часто критикують. Різні думки опонентів усно-історичної методології можна звести до запитання: «Чи можна довіряти усно-історичним свідченням?» Таке запитання часто ставлять і до інших якісницьких методів. З одного боку, робота, що спирається на якісницьку методологію, закидають надто суб'єктивний вплив дослідника на дослідницький процес. Адже саме він ініціює розмову, обирає респондента, керує ходом бесіди тощо. З іншого боку, ставлять під сумнів об'єктивність свідчень, отриманих від одиничних свідків чи учасників подій. Однак на обидва закиди існують сильні контраргументи.

В якісницькій методології й дійсно констатують існування впливу дослідника на саме дослідження. Однак для кількісних досліджень характерна та сама суб'єктивність. Тут теж дослідник формулює тематику і запитання, так само збирає відповіді на ці питання і аналізує зібрані результати. Звісно, під час збору сформульованих варіантів відповідей на короткі, чітко стандартизовані запитання вплив інтерв'юера менший. Однак існують інші чинники, що вносять хиби і впливають на неправдивість отриманих свідчень. Серед них і такі, що теж вказують на суб'єктивний вплив дослідника, наприклад: нав'язування проблематики та варіантів відповідей, недовіра до дослідника чи інтерв'юера, незрозуміння сформульованого дослідником питання чи його неточне розуміння тощо [12, с. 5–7;

15, с. 171–177]. Відтак дослідники, які використовують якісницьку методологію, свідомі існування ймовірності власних суб'єктивних впливів. І саме через це усвідомлення вони враховують власну дослідницьку позицію та власний досвід, аналізуючи та інтерпретуючи результати досліджень. Таким чином, потенційний недолік перетворюється в особливість. У той час як дослідники-кількісники цей вплив не враховують.

Аналогічні тези виказує знаний соціолог П'єр Бурдьє. Він критикує саме традиційне формалізоване інтерв'ю за величезний вплив дослідника, який своїм втручанням формує артефакти, які потім і піддає аналізу. На думку Бурдьє, в ситуації стандартизованого інтерв'ю інтерв'юер виходить із власної соціальної позиції, оперує власним лінгвістичним капіталом, який часто не співпадає із соціальною позицією і лінгвістичним капіталом респондента. Врешті, інтерв'юер визначає форму і зміст комунікації між ним і респондентом. Усі ці чинники створюють феномен, який Бурдьє називає «символічним насиллям». Таким шляхом продукуються вимушені відповіді, які і ведуть до формування артефактів, що потім досліджуються [3, с. 18, 23].

Вчений пропонує відслідковувати вплив дослідника на його роботи і намагатися його лімітувати. Він навіть вводить термін для позначення окремого напрямку в соціології – «рефлексивна соціологія». Практикування засад рефлексивної соціології допомагає виявляти символічне насилля і його знижувати: дослідник має пам'ятати про своє місце в соціальному просторі (цінності, інтелектуальне поле, культурний та символічний капітали тощо) і аналізувати – рефлексувати його вплив на дослідження. Для привнесення в дослідження більшої об'єктивності критичному аналізу має піддаватись соціальний і культурний капітал не лише респондента, а й інтерв'юера, або, коректніше сказати, ситуації інтерв'ю і, загалом, ситуації дослідження [3, с. 20, 27].

Окрім того, дослідники констатують і позитивні впливи інтерв'юера на оповідача, що мають місце саме в усно-історичних дослідженнях. Зокрема, дослідник надає нараторові можливість бути почутим; можливість розповісти власну історію і відчутти її важливість; можливість структурувати розрізнені події та надати їм сенсу; можливість усвідомити певні речі про самого себе, а іноді – надати сенсу не лише певним подіям, а й власному життю; можливість лишити свідчення для майбутніх поколінь тощо [12, с. 158]. Крім того, саме заохочувальне, некритичне і уважне слухання інтерв'юера, характерне для усно-історичного інтерв'ю, розглядають як засіб емоційної підтримки. Ті, хто проговорюють власний трав-

матичний досвід уважному слухачеві, часто відчувають терапевтичний ефект [9, с. 233].

Суб'єктивність свідчень так само слід вважати не недоліком усно-історичних свідчень, а їхньою особливістю. Дослідники підкреслюють, що найцікавіші результати усно-історичних досліджень знаходяться не у близькості до факту, а, навпаки, у відступі від нього. Там, де дослідникові вдається знайти прояви символів, значень, ідей, уяви, які контрастують із реальним фактом, і криється найцікавіше для інтерпретації поле. Більше того, саме дрібні фактологічні помилки є психологічним показником широти свідчень, тобто їх правдивості [7, с. 68–70]. Відтак неправдивих усно-історичних свідчень немає. Навіть якщо певні факти не збігаються з реальністю, це не означає, що свідчення є ненадійним – воно може містити особистісні інтерпретації респондента, які для соціолога є більш важливими, ніж факти [7, с. 68–70].

Важливою є також думка про те, що запитувати респондента варто лише про питання, в яких він є експертом, на яких він знається. Словами Бурдье, говорити з респондентом варто про проблеми, характерні для його соціальних позицій [3, с. 23]. Адже якщо людина говорить про власний досвід, власні думки і інтерпретації, її свідчення не можуть бути неправдивими [12, с. 15].

Вимоги до достовірності будь-яких якісницьких методів дослідження відрізняються від вимог, які ми висуваємо до кількісних методів, так само, як відрізняються питання, на розв'язання яких ці методи спрямовані. Якісницька методологія має свої суворі стандарти процедури проведення дослідження і оцінки його якості [12, с. 5]. За умов якісного виконання методологічних настанов результати дослідження апріорі будуть валідними.

Фокусування дослідницьких стратегій на людину як суб'єкта і свідка історії та на його особистий досвід потребує звернення до одного з якісницьких соціологічних методів дослідження. Відтак в основі усно-історичної методології лежить один із соціологічних якісницьких методів – глибинне інтерв'ю, дещо модифікований під потреби досліджень з усної історії.

Глибинне інтерв'ю в усно-історичній методології. Основна відмінність глибинних інтерв'ю в усно-історичних проектах, на відміну від типово соціологічних досліджень, полягає в необхідності ґрунтовного вивчення історико-соціального контексту, про який буде йтись в інтерв'ю під час підготовки до зустрічі з респондентом. Хоча в типово соціологічних дослідженнях інтерв'юери теж мають готуватись до інтерв'ю, в усно-історичних проектах підготовчий етап є надважливим. Оскільки респондент має відчувати обізнаність інтерв'юера в пере-

бігу тієї історичної події, про яку свідчитиме респондент. А для досліджень, які спрямовані на вивчення травматичного досвіду, обізнаність у перебігу подій, про які йдеться, просто необхідна. За її відсутності інтерв'юерів навряд чи вдасться побудувати контакт із респондентом.

Глибинне інтерв'ю є своєрідною бесідою двох людей, в якій дослідник, з одного боку, виступає рівноправним співрозмовником, а з іншого – скеровує бесіду в потрібне русло. Глибинне інтерв'ю, як і інші якісницькі методи соціологічного дослідження, не дає змоги проаналізувати масштаб певного явища або тенденції. Результати такого дослідження не будуть репрезентативними за регіоном, віком чи іншими демографічними характеристиками. Натомість метод глибинного інтерв'ю дозволяє зрозуміти загальний контекст феномену, розглянути розмаїття подій та поглядів людей. Саме цей метод найкраще підходить для фіксації суб'єктивного індивідуального досвіду переживання соціально-історичних процесів [14, с. 31]. І, що найважливіше, саме формат глибинного інтерв'ю дає змогу почути історію людини, а не лише її відповіді на питання дослідника.

Соціологи вважають, що в дослідженнях такого типу респонденту варто давати якомога більше простору для розкриття нових тем, які могли не потрапити до уваги дослідника [2, с. 134]. А найбільш ідеальними є ті глибинні інтерв'ю, які фактично перетворилися на монологи респондентів [1, с. 89]. Катарін Рисман називає респондента «важливою змістоутворюючою (meaning-making) структурою» і закликає дослідника поважати саме той спосіб конструювання смислів, який пропонує респондент [8, с. 4]. Саме в тому, аби піддатися життєвій історії респондента, а себе поставити на позицію уважного слухача, Бурдье бачив вихід для дослідника із ситуації символічного насилля, яка виникає у взаємодії інтерв'юера і респондента під час глибинного інтерв'ю [3, с. 23].

Звісно, те, як піде розмова, дуже залежить від того, чи виник контакт у інтерв'юера з респондентом, чи зміг інтерв'юер налаштувати респондента на потрібний лад, врешті-решт, дуже багато залежить від самого респондента – від того, наскільки він уміє структурувати і описувати власний досвід та не збиватись на загальні теми і мовні кліше. Але, дійсно, найбільш цілісними та цікавими виявились «інтерв'ю-монологи».

Вплив особистості інтерв'юера на перебіг усно-історичного дослідження. Відомо, що особистість інтерв'юера, його вміння, знання, досвід, культурний та соціальний капітал, загальна ерудиція, манери і навіть зовнішній вигляд відіграють велику роль під час

проведення дослідження методом глибинного інтерв'ю [1; 5, с. 107; 13; 17]. Але деякі особисті якості та навички інтерв'юера є ключовими для проведення якісного інтерв'ю.

Серед особистих якостей інтерв'юера насамперед слід виділити вміння слухати та уважність до слів респондента, вміння ніколи його не переривати [11, с. 222]. Дослідники, які працюють із глибинними інтерв'ю, підкреслюють, що найважливіше вміння інтерв'юера – вміння дозволити респондентові говорити. Як синонім до глибинного інтерв'ю соціолог П'єр Бурдьє вживає термін «активне та методичне слухання» [11, с. 226], а усний історик Валері Рейлі Йов – «заохочувальне, некритичне слухання» [12, с. 160]. Чарльз Морісей звертає увагу на те, що хороший інтерв'юер є передусім хорошим слухачем [5, с. 108].

Такі навички дають змогу зайвий раз не переривати респондента, аби бесіда лишалась невимушеною, та вчасно ставити потрібні запитання, аби необхідні теми були розкриті в ході бесіди, а респондент відчував інтерес співрозмовника до власних слів. Але завдання інтерв'юера полягає не лише в тому, щоб уважно слухати, що респондент говорить. Важливо також звертати увагу на те, як він це говорить, тобто сприймати й невербальну інформацію, що йде від респондента, та вміти на неї реагувати. Таку властивість називають умінням соціальної інтерпретації [1, с. 101–102]. Інакше кажучи, інтерв'юер має через жести, міміку, гру голосу респондента відчувати, що його непокоїть чи що він не повністю артикулює, які емоції намагається приховати – і ставити відповідні питання.

Хорошому інтерв'юеру притаманні також комунікабельність та сенситивність, або емпатія. У поняття комунікабельності входить не тільки схильність до спілкування, але й стиль спілкування, прагнення й інтерес до розуміння інших людей, доброзичливість, відкритість. Сенситивність, або емпатія, проявляється в чуйності та здатності співпереживати та розуміти почуття й емоції співрозмовника, відчувати делікатні моменти в ході інтерв'ю [17, с. 51–52]. Володіння емпатією в дослідженнях, що зачіпають травматичний досвід, важко переоцінити. У таких випадках розмови можуть виходити досить емоційними та потребують особливої делікатності й розуміння з боку інтерв'юерів. Пол Томпсон окремо акцентує увагу на тому, що хороший інтерв'юер мусить вміти демонструвати розуміння позиції респондента, особливо на невербальному рівні [11, с. 222]. А Лоренцо Босі і Герберт Райтер зазначають, що респондент має артикулювати своє небажання зашкодити респондентові [2, с. 136].

Якісний інтерв'юер має також певні когнітивні здібності. А саме: спрямованість на вияв-

лення фактів, легкість у встановленні зв'язку між різнорідними фактами, відсутність схильності до спрощення або категоричності, тобто «чорно-білого» мислення [17, с. 50–51]. Когнітивні здібності тісно пов'язані із гнучкістю реагування на слова респондента, вмінням вдало сформулювати та вчасно поставити наступне запитання.

Якісному інтерв'юеру також має бути притаманна нейтральність, яка проявляється у відсутності або принаймні в мінімізації оціночних суджень та критичних зауважень до слів респондента, зокрема й на невербальному рівні; та у відсутності будь-якого тиску на респондента й нав'язування йому власних думок.

Нарешті, виділяють таку світоглядну рису, як інтерес та повага до людей як особистостей [11, с. 222]. Це важлива риса, передусім, з етичних міркувань. Адже дослідник, у будь-якому випадку, втручається в життя респондента, змушує його згадувати, рефлексувати, ділитися особистими спогадами. Важливо, аби дослідник не лишив респондента у психологічно складному стані після інтерв'ю і не порушував норм етики у процесі аналізу результатів дослідження та під час їх публікації.

Підготовка та перебіг інтерв'ю. Дослідники, які використовують метод усної історії, напрощували низку практичних порад: як краще почати інтерв'ю, в якому порядку і як ставити питання, як реагувати на ті чи інші відповіді респондента, та ті чи інші невербальні реакції тощо. Практичні навички, що набуваються з досвідом, є надзвичайно важливими, адже саме якісна і професійна підготовка інтерв'юера може нівелювати певні впливи інших компонентів його особистості, про які йшлося вище: вік, стать, раса, статус тощо [9, с. 100].

Як йшлося вище, підготовка до усно-історичного інтерв'ю є напрощуд важливою, оскільки інтерв'юер має бути обізнаним у подіях та фактах того історичного періоду, про який говоритиме респондент [11, с. 222–223]. Пошук респондентів є наступним важливим кроком на підготовчому етапі. І йдеться не лише про те, що необхідно знайти респондентів, компетентних у темі дослідження, які можуть говорити з позиції власного досвіду, адже лише з такими респондентами і має сенс проводити усно-історичне глибинне інтерв'ю. Але й про те, аби під час формування домовленостей про час і місце зустрічі донести до респондента специфіку дослідження, дати зрозуміти, що нас цікавить саме його особиста історія, його досвід. У такому випадку респондент починає пригадувати, систематизувати, інтерпретувати власний досвід ще до початку інтерв'ю. А інтерв'ю, яке відбудеться згодом, стане продуктом певного аналізу, певного узагальнення.

Перед початком інтерв'ю обов'язково потрібно отримати дозвіл на запис розмови (аудіо- чи відео-) та упевнитись, що респондент дозволяє використовувати інформацію так, як заплановано дослідженням. Адже, наприклад, одна справа – використати інформацію в академічному дослідженні, а інша – під час зйомок художнього фільму. І навіть якщо юридично дозвіл на оприлюднення інформації наявний, необхідно слідувати й етичним нормам, аби оприлюднення свідчень не зашкодило респондентові.

У процесі перебігу інтерв'ю дослідники, що працюють в усно-історичній методології, використовують низку методів, спрямованих на отримання цікавої і повної інформації. Але, перш за все, варто давати можливість респондентам говорити, не сковуючи їх зайвими запитаннями. А необхідні уточнення можна зробити наприкінці розмови.

Завершення розмови є не менш важливим, ніж її початок. Інтерв'юер втручається в особисте життя свого респондента, розпитує його про важливі для респондента, часто не прості теми. Саме тому необхідно залишити його в емоційно доброму стані й без відчуття недовolenості [11, с. 240].

Аналіз та представлення отриманої інформації. Важливим етапом усно-історичного дослідження є транскрибування аудіозаписів інтерв'ю. Іспанська дослідниця суспільно-політичних рухів Донателла Делла Порта навіть називає транскрибування усно-історичного інтерв'ю першим етапом аналізу отриманої інформації. Адже у процесі транскрибування ми можемо аналізувати не лише, що респондент говорить, а і як він це робить. Аналіз невербальної компоненти інтерв'ю є важливим на цьому етапі [6, с. 251]. Як респондент добирає слова, якими мовними конструкціями користується, чи дотримується граматик – усе це теж є важливим для розуміння його історії [2, с. 135].

Сьогодні існують можливості за допомогою спеціального програмного забезпечення аналізувати інтерв'ю шляхом виокремлення ключових слів із розмови та опису контекстів, в яких вони зустрічаються [6, с. 251]. Однак найбільш цілісний аналіз усно-історичного інтерв'ю, все одно, буде аналізом когнітивним шляхом порівнянь, протиставлень, узагальнень, інтерпретацій.

Особливістю усно-історичного інтерв'ю є те, що навіть на етапі аналізу дослідники можуть виокремлювати проблеми в досліджуваній тематичі, формулювати гіпотези і шукати відповіді на власні запитання. Не обов'язково кожен раз писати власний гайд, шукати респондентів та проводити збір інформації в полі. Цілком можливо працювати і з вже записаними свідченнями, адже вони, як правило,

охоплюють різні аспекти тематики, що обговорюється.

Що стосується представлення результатів досліджень, то, звісно, в науковому світі найчастіше будь-які дослідження висвітлюються в наукових статтях та виступах на академічних конференціях. Однак науковці часто обговорюють можливості виходу за межі академічної спільноти задля популяризації результатів наукових досліджень. Відео- та аудіозаписи ґрунтовних усно-історичних інтерв'ю, а також документи, фотографії, листи, які часто передаються дослідникам у процесі розмови, можуть стати частиною книги, виставки, фільму тощо.

Висновки з проведеного дослідження. Основні особливості усно-історичної методології полягають у тому, що вона уможливає існування множинності історичних правд та дозволяє почути представників невідомої більшості та маргіналізованих спільнот. Крім того, усно-історичні дослідження зображують повсякденні практики людей, характерні для певних спільнот у певний час та надзвичайно помічні в дослідженні сензитивних тематик та травматичного досвіду. Відтак усна історія може застосовуватись в якісницьких соціологічних дослідженнях маргінальних, елітних або закритих етнічних та соціальних груп; спільнот, які пережили унікальні трагічні або радісні історичні події; дослідженнях сензитивних та маловідомих тем, пов'язаних з особистим досвідом людей.

Дослідники, які працюють із методологією усної історії, свідомі того, що свідчення, які вони збирають, є суб'єктивними, а також того, що особистість інтерв'юера впливає на результати дослідження. Однак ці потенційні недоліки дослідники навчилися перетворювати в переваги методології, напрацювали низку практичних порад, основна з яких – надавати респонденту можливість розповісти свою історію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Berg B. L. *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. California State University, 2004, 5th ed. 384 p.
2. Bosi L., Reiter H. *Historical Methodologies Archival Research and Oral History in Social Movement Research. Methodological Practices in Social Movement Research* / D. Della Porta. Oxford University Press, 2014. P. 117–143.
3. Bourdieu P. "Understanding", in *Theory, Culture and Society*. SAGE. 1996. Vol. 13 (2). P. 17–37.
4. Leavy P. *Understanding Qualitative Research*. Oral History. Oxford University Press, 2011. 200 p.
5. Morrissey Ch. T. *On oral history interviewing. The oral history reader edited* / R. Perks, A. Thomson. London; New York: Routledge, 2003. P. 107–113.
6. Della Porta D. *In-Depth Interviews. Methodological Practices in Social Movement Research* / D. della Porta. Oxford University Press, 2014. P. 228–261.

7. Portelli A. What makes oral history different. *Oral History reader* / R. Perks, A. Thomson. London; New York: Routledge, 2003. P. 63–74.
8. Riessman C. K. *Narrative Analysis*. Newbury Park, CA: Sage, 1993. 80 p.
9. Ritchie D. A. *Doing oral history: a practical guide*. Oxford University Press, 2003, 2nd. ed. 320 p.
10. Rosen H. "The Autobiographical Impulse," in *Linguistics in Context: Connecting Observation and Understanding* / D. Tannen. Norwood, NJ: Ablex, 1988. P. 69–88.
11. Thompson P. *The voice of the Past. Oral History*. Oxford University Press, 2000, 2nd. ed. 368 p.
12. Yow V. R. *Recording Oral History: a Practical Guide for Social Scientists*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, 1994. 67 p.
13. Белановский С.А. *Глубокое интервью : учебн. пособ.* Москва : Никколо-Медиа, 2001. 320 с. (електронна версія).
14. Бондар В.С. *Методологічні особливості якісних методів.* Наукові записки НаУКМА. 2000. Т. 18. *Соціологічні науки.* С. 31–34.
15. Бурдые П. *Общественного мнения не существует.* *Социология политики.* Москва : Socio-Logos, 1993. С. 159–177.
16. Кісь О. *Усна історія: становлення, проблематика, методологічні засади.* *Україна модерна.* Число 11. Львів-Київ, 2007. С. 7–21.
17. Ковалев Е.Ж. *Качественные методы в полевых социологических исследованиях.* Москва : Логос. 1999. 384 с. (електронна версія).
18. Мусієздов О. *Соціологічна проблематика в дослідженнях усної історії.* *Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник.* 2008. Вип. 11-12. С. 83–90.
19. Ханенко-Фрізен Н. *У пошуках суб'єкта: усна історія в плюральному.* *У пошуках власного голосу: Усна історія як теорія, метод та джерело.* Зб. наук. ст. Харків : Видавництво, 2010. С. 11–24.